

„NÉMA GYEREKNEK...” – A SZERZŐI JOGI FELHASZNÁLÁSI SZERZŐDÉSEK ÉRTELMEZÉSÉNEK EGYES ASPEKTUSAI

POGÁCSÁS Anett
egyetemi docens (PPKE JÁK)

„»Néma gyerekeknek az anyja sem érti szavát.« Ez volt a baja. Ebben a buta közmondásban benne volt minden baja. Olyan világban szeretett volna élni, ahol mindenki érti még a néma gyereket is. Magyarázkozás nélkül. Mindig bízott is benne, anélkül hogy sokat gondolkozott volna fölötte, hogy valamilyen külön és rejtelmesebb megértés köti össze az egyik embert a másikkal, mint a szavak és a cselekedetek. Milyen keveset tudnak ezek közölni. Igent vagy nemet, feketét vagy fehéret, nevetést vagy sírást. És mindig hamisítanak, hazudnak. Mégis tudomásul kell vennie, hogy ezekre van hagyatva. A világ nem ért másból, mint a hangos, elnagyolt, durva jelekből.”

Ottlik Géza: Iskola a határon

1. Bevezető gondolatok

A szerzői jog több évszázados küzdelem eredményeképpen tudott *hangos jeleket*, a szerzőre nézve garanciákat jelentő rendelkezéseket meggyökereztetni a szabályozás rendszerében. Ezek közül az egyik legalapvetőbb a szerzői jogi felhasználási szerződések értelmezésére vonatkozó szabály: az Szt. 42. § (3) bekezdése¹ – a Ptk.-hoz² képest kiegészítő jelleggel – úgy rendelkezik, hogy ha a felhasználási szerződés tartalma értelmezésre szorul, a *szerző számára kedvezőbb értelmezést* kell elfogadni.

¹ A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szt.).

² A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) 6:86. § (1) bekezdése a szerződésekre a jognyilatkozatok általános, a nyilatkozati elv akarati elvvel kiegészített értelmezését, azaz az egyes szerződési feltételeknek és nyilatkozatoknak a szerződés egészével összhangban történő értelmezését írja elő.

Peschka Vilmos arra világít rá, hogy a jogügyletértelmezés valójában megismerő tevékenység, azaz „nemcsak a jogügyleti nyilatkozat vitatottsága, kétségsége, vagy bizonytalansága esetén van helye, hanem mindig, amikor a jogügylettel kapcsolatos jogalkalmazásra kerül sor.”³ A szerződések értelmezésére azonban az esetek egy részében valamilyen rejtett disszenzus feloldhatósága érdekében van szükség. A szerzői jogban is akkor jelent fogódzót ez a speciális értelmezési szabály, ha a felek nem kielégítő részletességű (hiányos) vagy ellentmondásos tartalmú,⁴ de (adott esetben vitathatóan) létező, sőt érvényes szerződést kötnek. Az értelmezési szabály tehát nem az érvénytelenség kiküszöbölésének eszköze – az elhatárolás azonban a szerzői jogban nem mindig látszik egyszerűnek.⁵

Az alábbiakban az értelmezési szabály jelentősége és az érvénytelenséghez, valamint a nem létező szerződésekhez való viszonya, másrészt a konkrét esetekben történő alkalmazása során megfigyelhető tendenciák kerülnek azonosításra.

2. Az Szjt. értelmezési szabálya

2.1. Előzmények

A hatályos Szjt.-t megelőző, a szerzői jogról szóló 1969. évi III. törvény nem tartalmazott sajátos, általános értelmezési elvet. 3. §-a alapján a felhasználási szerződésekre is a régi Ptk.⁶ 207. § (1) bekezdése volt irányadó, amely szerint a szerződési nyilatkozatot vita esetén úgy kell értelmezni, ahogyan azt a másik félnek a nyilatkozó feltehető akaratára és az eset körülményeire tekintettel a szavak általában elfogadott jelentése szerint értenie kellett.⁷ Éppen ezért a felmerült vitás ügyekben a bíróságnak is vizsgálnia kellett a felek *szerződéskötés kori akaratát*. Egy udvarház kerámiafalának tervein vitássá vált ügyben a Legfelsőbb Bíróság hangsúlyozta, hogy fontos vizsgálni, a felek szerződéskötés kori akarata kiterjedt-e arra, hogy a kivitelezés során a mű méretei megváltozhatnak, és ebben az esetben a felperest megilleti-e az önálló, a más hozzájárulását nem feltételező döntés joga. Ezért különös jelentősége van, hogy „a feleket, illetőleg a szerződéskötésnél és a kivitelezésnél eljáró személyeket részletesen meg kell hallgatni, és tényállást kell megállapítani abban a kérdésben, hogy mi volt a szerződő

³ PESCHKA Vilmos: A jogügyletek értelmezése. *Állam- és Jogtudomány*, 1965/1. 16., 20.

⁴ GYERTYÁNFY Péter – LEGEZA Dénes (szerk.): *Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez*. Budapest, Wolters Kluwer, 2020. 333.

⁵ FALUDI Gábor: *A felhasználási szerződés*. Budapest, KJK, 1999. 127–130.

⁶ A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: régi Ptk.).

⁷ BH1993. 297. II. Példányszámtól függő, illetőleg határozott összegű díjazásra vonatkozó szerződési nyilatkozat értelmezésének szempontjai [1969. évi III. tv. (Szjt.) 3. §, 12. § (4) bek., 17. § (1) bek., Ptk. 207. § (1) bek. ...] BH1991. 230. „A Ptk. 207. §-ának (1) bekezdése szerint a szerződési nyilatkozatot vita esetén úgy kell értelmezni, ahogyan azt a másik félnek a nyilatkozó feltehető akaratára és az eset körülményeire tekintettel a szavak általánosan elfogadott jelentése szerint értenie kellett. A felek feltehető akaratának a vizsgálatánál nem lehet a szerződés egyes feltételei formálisan és elszigetelten értelmezni.”

felek akarata a felperes által elkészíteni vállalt mű tulajdonságait, méreteit illetően, és a teljesítés ennek megfelelt-e, illetőleg az eltérést mi indokolta.”⁸

Attól függetlenül, hogy a régi Ptk.-nak a szerződési nyilatkozat értelmezésére meghatározott szabályához képest az 1969-es Szjt. nem jelölt ki általános kiegészítő értelmezési szabályt, ebben a szerzői jogi törvényben is számos, a szerzői jogi felhasználási szerződések értelmezéséhez is kötődő, *speciális* rendelkezés került beépítésre. De ezek sem csak a felek akaratának a feltárásához nyújtottak segítséget. Ahogyan a törvény indokolása fogalmazott,

„e szabályok is – bár a szerződés kifejezett rendelkezése tőlük eltérhet – vitás esetben a szerző javára foglalnak állást. Így a felhasználási jog csak külön kikötés esetén kizárólagos, a felhasználó a szerzett jogokat tovább nem ruházhatja, az alkotást megtestesítő műpéldány (pl. kézirat, szobor) eladása önmagában a felhasználási jogokat nem viszi át a vevőre, a felhasználás végett átadott példány pedig a szerző tulajdonában marad [...]”⁹

2.2. „A szerző számára kedvezőbb értelmezés”

Az 1999-es, hatályos Szjt. is számos ilyen speciális értelmezési szabályt tartalmaz, ám az Szjt. 42. § (3) bekezdése ezeket a rendelkezéseket azzal az általános értelmezési szabállyal koronázta meg, amely szerint, ha a felhasználási szerződés *tartalma* nem állapítható meg egyértelműen, a *szerző számára kedvezőbb* értelmezést kell elfogadni. A felhasználási szerződés hallgatása, hiányossága, homályossága esetére tehát az Szjt. a szerző számára kedvezőbb irányt jelöli ki, és igaz ez az előadóművészekre is, hiszen a felhasználási szerződésre vonatkozó rendelkezéseket megfelelően alkalmazni kell az előadóművészi teljesítmények felhasználására és az előadóművészi vagyoni jogok átruházására vonatkozó szerződésre is.¹⁰ Ez a többi szomszédos jogi jogosultra, illetve más kapcsolódó jogi jogosultra viszont már nem vonatkozik (esetükben tehát – ellenkező szerződéses kikötés hiányában – a Ptk. által meghatározott értelmezési elv irányadó).¹¹

Ezt az általános értelmezési elvet mintegy körülbástyázzák a már említett – hasonló hatású – speciális értelmező, *tartalommeghatározó* rendelkezések.¹² Az Szjt. számos szakasza a szerző, illetve a jogosult részéről *kifejezett kikötés, rendelkezés* meglétét követeli meg a felhasználási szerződés tartalmának alakításához, „*kétség esetére*” is megfogalmazva néhány értelmezési jellegű szabályt.

⁸ BH1992. 95. A szerzői jogi törvény hatálya alá tartozó mű megalkotására vonatkozó szerződés értelmezésénél irányadó szempontok [1969. évi III. tv. (Szjt.) 3. §, 26. §, Ptk. 207. § (1) bek.].

⁹ 1969. évi III. törvény indokolása a szerzői jogról szóló törvényjavaslatához, 3. pont.

¹⁰ Szjt. 55. § (1) bekezdés.

¹¹ LEGEZA Dénes (szerk.): *Szerzői jog mindenkinek*. Budapest, SZTNH, 2017. 212.

¹² LONTAI Endre – FALUDI Gábor – GYERTYÁNFY Péter – VÉKÁS Gusztáv: *Polgári jog. Szerzői jog és iparjogvédelem*. Budapest, Eötvös, 2017. 207.

Szjt.

16. § (4) Ha e törvény másképp nem rendelkezik, a szerzőt a mű felhasználására adott engedély fejében díjazás illeti meg, amelynek – eltérő megállapodás hiányában – a felhasználáshoz kapcsolódó bevétellel kell arányban állnia. A díjazásról a jogosult csak kifejezett nyilatkozattal mondhat le. Ha a törvény a felhasználási szerződés érvényességét megsabott alakhoz köti, a díjazásról való lemondás is csak a megsabott alakban érvényes.

16. § (5) [...] a szerző [...] csak kifejezett nyilatkozattal mondhat le a díjazásról.

43. § (1) A felhasználási szerződés csak kifejezett kikötés esetén ad kizárólagos jogot. Kizárólagos felhasználási engedély alapján csak a jogszerző használhatja fel a művet, a szerző további felhasználási engedélyt nem adhat, és maga is csak akkor marad jogosult a mű felhasználására, ha ezt a szerződésben kikötötték.

46. § (1) A felhasználó az engedélyt harmadik személyre csak akkor ruházhatja át, illetve csak akkor adhat harmadik személynek további engedélyt a mű felhasználására, ha azt a szerző kifejezetten megengedte.

47. § (1) A felhasználási engedély csak kifejezett kikötés esetén terjed ki a mű átdolgozására.

47. § (2) A mű többszörözésére adott engedély csak kifejezett kikötés esetén ad a felhasználónak jogot arra, hogy a művet

kép- vagy hangfelvételen rögzítse, illetve, hogy azt számítógéppel vagy elektronikus adathordozóra másolja.

47. § (3) A mű terjesztésére adott engedély csak kifejezett kikötés esetén ad a felhasználónak jogot arra, hogy a műpéldányokat forgalomba hozatal céljából behozza az országba.

47. § (4) A mű többszörözésére adott engedély – kétség esetén – kiterjed a többszörözött műpéldányok terjesztésére is. Ez nem vonatkozik a műpéldányoknak az országba forgalomba hozatal céljából történő behozatalára.

56. § (2) A kiadás joga – kétség esetén – a mű magyar nyelvű kiadására vonatkozik. A szerződés alapján gyakorolható kiadási jog – a gyűjtemények, valamint a napilapok és folyóiratok számára készült művek kivételével – kizárólagos.

98. § (1) A szerző vagyoni jogainak megsértése esetén a kizárólagos felhasználási engedélyt a 43. § (1) bekezdése alapján megszerző személy felhívhatja a szerzőt, hogy a jogsértés abbahagyása iránt tegye meg a szükséges intézkedéseket. Ha a szerző a felhívástól számított harminc napon belül nem intézkedik, a jogszerző saját nevében fellephet a jogsértés miatt. (2) A nem kizárólagos felhasználási engedély esetében a jogszerző az (1) bekezdés szerint csak a felhasználási szerződés kifejezett rendelkezése alapján léphet fel.

Hasonló jelentőségű, a szerződés értelmezéséhez, tartalmának pontos felderítéséhez fontos kiegészítő szabály az Szjt.-ben, hogy amennyiben jogszabály vagy a szerződés eltérően nem rendelkezik, a felhasználási engedély *Magyarország területére* terjed ki és időtartama a szerződés tárgyát képező műhöz hasonló művek felhasználására kötött szerződések *szokásos időtartamához* igazodik. Ha pedig a szerződés nem jelöli meg azokat a felhasználási módokat, amelyekre az engedély vonatkozik, illetve nem határozza meg a felhasználás megengedett mértékét, az engedély a szerződés céljának

megvalósításához *elengedhetetlenül szükséges* felhasználási módra és mértékre korlátozódik.¹³

Ezek a szabályok tehát szorosan összefüggenek az Sztj. általános, a szerző számára kedvezőbb értelmezést előíró szabályával. Ahogyan arra a Nagykommentár felhívja a figyelmet, az „Sztj. értelmezési szabálya főképpen akkor alkalmazható, ha a felek nem kielégítő részletességű (hiányos) vagy ellentmondásos tartalmú szerződését a szerződés céljának megvalósításához szükséges mértékű felhasználási mód és mérték tekintetében kell a bíróságnak »értelmeznie«, illetve inkább kiegészítenie.”¹⁴ A Kúria a Pfv. IV. 20.285/2020/9. sz. döntésében tovább árnyalja az értelmezés kérdését. Azt leszögezi, hogy a felhasználási szerződés céljának megvalósításához elengedhetetlenül szükséges felhasználási mód és annak mértéke meghatározásánál – a felek szerződésben rögzített nyilatkozatának hiányában – a szerző számára kedvezőbb értelmezést kell elfogadni. De arra is figyelmeztet, hogy ha a szerző és a felhasználó azért köt szerzői mű létrehozására szerződést, mert a felhasználót harmadik személy korábban megbízta a műhöz kapcsolódó fejlesztéssel, amelyről a szerzőnek is tudomása volt, *külön kikötés hiányában is* megállapítható, hogy a szerző korlátlan felhasználási jogra vonatkozó szerződéses nyilatkozata magában foglalja a felhasználási jog harmadik személy részére történő továbbengedélyezését is.¹⁵ Azaz bár kétségtelen, hogy a Kúria is abból indult ki, hogy a szerződések tartalmának megítéléséhez elsősorban az Sztj. jogértelmezést elősegítő szabályait [Sztj. 43. § (5) bekezdés és 42. § (3) bekezdés] kell alkalmazni, amelyeket az Sztj. 3. § (1) bekezdésének utaló rendelkezése folytán a szerződések értelmezését segítő Ptk. 207. § (1) bekezdésének a nyilatkozati elven alapuló rendelkezései egészítik ki. De ez nem jelenti azt, hogy a szerződés tartalmának értelmezéséhez kizárólag a szerződésben rögzített nyilatkozatokat lehet figyelembe venni. Az adott ügyben bár a felek között létrejött „megbízási szerződésekben” a szerzői jogoknak a „megbízó” (felhasználó) általi, harmadik személyre történő átruházására vonatkozó kifejezett nyilatkozat külön nem került rögzítésre, a körülményekből világos volt, hogy a szerzőnek *nyilvánvalóan tudomása volt arról*, hogy olyan játékhoz készíti a szóban forgó „megbízási szerződés” alapján a zeneművet, amelynek a fejlesztésére a megbízója korábban egy harmadik személlyel az elkészült játék felhasználása tárgyában már szerződést kötött.¹⁶ A Kúria hozzáteszi:

„A Ptk. 4. § (1) bekezdésében a polgári jogok gyakorlására és a kötelezettségek teljesítésére a felek számára előírt jóhiszeműség és tisztesség, valamint a kölcsönös együttműködési kötelezettség elvének, továbbá az általános élet-tapasztalatnak is az az értelmezés felel meg, hogy ilyen körülmények között

¹³ Sztj. 43. § (4)–(5) bekezdés.

¹⁴ GYERTYÁNFY–LEGEZA (szerk.) i. m. 333.

¹⁵ BH2021. 309.

¹⁶ A szerző tagsági jogviszonya folytán érdekelt volt a megbízó Kft. által végzett üzletszerű gazdasági tevékenységben, a Kft.-vel munkaviszonyban is állt, és a szóban forgó „megbízási szerződést” a Kft. közvetlenül a Kft. és a francia cégek között létrejött szerződések után kötötte meg a szerzővel, a franciaországi Vállalkozás és a Kiadó által igényelt fejlesztésre tekintettel.

a felperes »korlátlan felhasználási jogra« vonatkozó szerződéses nyilatkozata magában foglalta a felhasználási jog tovább engedélyezését is harmadik személy részére.”

Azaz ebben az ügyben az Szjt. 46. § (1) bekezdésében előírt követelmény, nevesül a szerző kifejezett engedélyének a hiánya nem akadályozta a felhasználó jogszerzését.

Mindebből az következik, hogy nem csak magának a felhasználási szerződésnek a tartalma, hanem annak *előzményei, körülményei, célja* is segíti az értelmezést.

A szerződés tartalmának meghatározása körében tehát a diszpozitivitás és a szerződés értelmezése szoros kapcsolatban áll egymással (nem véletlen, hogy a joggazdaságtani irodalom is együtt tárgyalja ezt a két kérdést¹⁷). Nincs ez máshogyan a szerzői jogban sem. A szerző számára kedvezőbb értelmezési és tartalom meghatározó szabályok persze nem csak a szerző védelme szempontjából lényegesek. A törvény indokolása azt is kiemeli, hogy ezzel az értelmezési rendelkezéssel *a felhasználók is érdekeltté tehetőek* a szerződés feltételeinek világos meghatározásában.¹⁸ Hogy ez a célkitűzés mennyire reális, arra a későbbiekben kitérünk.

3. A „nem létezés” határán

3.1. A szerzői jogi felhasználási szerződés sajátos tárgya

Az, hogy a felhasználási szerződés közvetlen tárgya maga a – valamely műre vonatkozó – *felhasználási jog*,¹⁹ több szempontból is sajátos jogi helyzetet teremt.

Egyrészt a *teljesítés konvalidáló* hatása a szerzői jogi felhasználási szerződések esetében nem jelent igazi segítséget az alakilag hibás felhasználási szerződések esetében. A Ptk. alapján ugyan az alakiság megsértése miatt semmis szerződés a teljesítés elfogadásával a teljesített rész erejéig érvényessé válik,²⁰ az alakilag hibás felhasználási szerződések esetében azonban – annak tárgyából fakadóan – a teljesítés éppen a joghatályos felhasználási engedély megadása lenne a szakirodalmi álláspont szerint.²¹ Hiába kíséri tehát sokszor felhasználás az alakilag hibás felhasználási szerződéseket, a felhasználás megkezdése nem konvalidálja a szerződést, hiszen ilyenkor nem teljesítés történik.

Másrészt a felhasználási szerződés *létrejöttének megállapítása* kapcsán sem könnyű a helyzet. Miközben „[a] Ptk. a szerződési jogban tudatosan a lehető legszűkebb körre korlátozza alakszerűségi követelmény érvényességi feltételként való előírását, mert a formátlanság adott esetben könnyíti a vagyoni forgalmat,”²² addig a szerzői

¹⁷ SZALAI Ákos: *A magyar szerződési jog gazdasági elemzése*. Budapest, L'Harmattan, 2013. 482.

¹⁸ 1999. évi LXXVI. törvény indokolása a szerzői jogról, V. fejezet.

¹⁹ Szjt. 42. § (1) Felhasználási szerződés alapján a szerző engedélyt ad művének a felhasználására, a felhasználó pedig köteles ennek fejében díjat fizetni.

²⁰ Ptk. 6:94. § [A szerződés alaki hibájának orvoslása].

²¹ FALUDI (1999) i. m. 127.

²² VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.): *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez*. Budapest, Wolters Kluwer, 2021. 6:94. §-hoz fűzött magyarázat.

jogban az írásbeliség követelménye számít kiindulópontnak a felhasználási szerződéseket illetően. Ehhez képest fogalmaz meg speciális szabályokat az Szjt. (2021 júniusa óta viszonylag széles körben),²³ részben arra is tekintettel, hogy a művek online térben történő felhasználása és a szerződéskötési gyakorlat is változóban van.²⁴ A felhasználási szerződések jelentős része azonban csak írásban köthető meg érvényesen. Bár a Ptk. Kommentár hangsúlyozza, hogy „az írásbeliség elmulasztásának nem az a következménye, hogy a szerződés létrejötté nem állapítható meg, hanem az, hogy a szerződés érvénytelen,”²⁵ a szerzői jogi tényállások esetében gyakran az is kérdéses, hogy egyáltalán megállapítható-e a felhasználási szerződés létrejötté. Sokszor éppen az nem egyértelmű, hogy a felek a lényeges feltételekben, témánk szempontjából elsősorban az engedély adásában, és az ezt tükröző felhasználási jog keletkeztetésében megállapodtak-e, vagy sem. Az értelmezésnek akkor is komoly jelentősége van, ha a felek megállapodtak a lényeges feltételekben, és írásba is foglalták azokat, ha azonban az írásba foglalás elmaradt, és az is kérdéses, hogy a lényeges feltételek tekintetében fennáll-e konszenzus a felek között, a jogviszony minősítése különös körülményt kíván.²⁶ Ahogyan arra a Kúria felhívja a figyelmet egy adott ügyben: „miután a perbeli esetben a szoftver mint létrehozandó mű átadása a teljesítéshez mindenképpen szükséges, ezért a felhasználás tekintetében való megállapodás is a szerződés lényeges elemének tekinthető [...]. Ha ebben nincs akaratgyegység, a felhasználási szerződés nem jött létre [...]”²⁷

²³ Szjt. 45. § (1) A felhasználási szerződést – ha e törvény eltérően nem rendelkezik – írásba kell foglalni.
(2) Nem kötelező a szerződés írásba foglalása

- a) sajtótermékben, napilapban vagy folyóiratban történő közzétételre kötött,
- b) nem kizárólagos, ingyenes, a 26. § (8) bekezdés második mondatában meghatározott felhasználási jogot engedő,
- c) szoftver és a gyűjteményes műnek minősülő adatbázis nem kizárólagos felhasználására felhasználási jogot engedő, vagy
- d) a szerző nem címzett vagy meghatározatlan számú személynek tett, ingyenes, nem kizárólagos felhasználási jog engedésére tett ajánlata elfogadásával létrejött

felhasználási szerződés esetén.

- (3) A közös jogkezelő szervezet és a felhasználó között felhasználási szerződés elektronikus úton abban az esetben jöhet létre, ha a közös jogkezelő szervezet és a felhasználó előzetesen az elektronikus út alkalmazását előíró írásba foglalt jognyilatkozatot tesznek, és a felhasználási szerződést az e jognyilatkozatban meghatározott elektronikus úton kötik meg. Az így megkötött felhasználási szerződést írásba foglaltnak kell tekinteni.

²⁴ 2021. évi XXXVII. törvény végső előterjesztői indokolása a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény és a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről szóló 2016. évi XCIII. törvény jogharmonizációs célú módosításáról, a 15. §-hoz: „szükségessé vált az online felhasználás tekintetében kötött felhasználási szerződésekre vonatkozó szabály enyhítése, így ez a rendelkezés átkerült a (2) bekezdésbe, amely alapján feloldásra kerül az írásbeliségi követelmény egyes »internetes« felhasználások körében.”

²⁵ VÉKÁS–GÁRDOS (szerk.) i. m. 6:94. §-hoz fűzött magyarázat.

²⁶ Sokszor a szerződés módosítása kapcsán adódik ebből probléma: BH1992. 632. A szerzői jogi törvény hatálya alá tartozó számítógépi programalkotás felhasználása tárgyában a szerződést megkötni és lényeges kikötéseit módosítani írásban kell.

²⁷ BH2019. 231.

3.2. Az értelmezési szabály hatóköre

Az Sztj. indokolása visszautal a Ptk. azon rendelkezésére, mely szerint a szerződés létrejöttéhez a feleknek a lényeges és a bármelyikük által lényegesnek minősített kérdésekben való megállapodása szükséges,²⁸ és utal arra, hogy e tekintetben nincs szükség speciális szerzői jogi szabályra, hiszen

„[n]yilvánvaló, hogy a felhasználási szerződések esetében melyek a lényeges kérdések: ezek közé tartozik a mű azonosítása, a felhasználási mód megjelölése, valamint a felhasználási engedély ellenértéke. Semmi esetre sem volna célszerű és polgári jogunktól is idegen volna, ha a törvény olyan kötelező tartalmi elemeket határozna meg, amelyek hiányában a szerződés semmisnek minősülne. A lényeges kérdésekben való megállapodás hiánya a szerződés létrejöttét akadályozhatja csak. A szabályozásnak inkább arra kell irányulnia, hogy segítse a feleket a megcélzott joghatások elérésében. Ebből következően célszerű olyan rendelkezéseket alkotni, amelyek egyes kérdésekben való megállapodás hiányában is lehetővé teszik a szerződés létrejöttét és fennmaradását. Különösen igaz ez a felhasználási módok megjelölésére. [...] célszerű kimondani, hogy a felhasználási engedély a szerződés céljának megvalósításához elengedhetetlen felhasználási módra korlátozódik, ha a szerződésben nem jelölik meg kifejezetten azokat a felhasználási módokat, amelyekre az kiterjed. A szerzőt védő és a felhasználót a szerződés feltételeinek világos meghatározásában érdekeltté tevő értelmezési szabályokra is szükség van. A törvény ezért is rendelkezik úgy, hogy a szerző számára kedvezőbb értelmezést kell elfogadni, ha a felhasználási szerződés tartalma nem állapítható meg egyértelműen.”²⁹

Amennyiben megállapítható a felek szóbeli nyilatkozatai, illetve ráutaló magatartásuk alapján, hogy a lényeges kérdésekben megállapodtak, létező szerződéssel állunk szemben. Kérdés, hogy a körülmények értékelése, azaz annak eldöntése során, hogy valóban fennáll-e a lényeges kérdésekben való megállapodás a felek között, milyen szempontok vehetők figyelembe, az értelmezés szerzői jogi szabályai ekkor is a felek, illetve a bíróság segítségére sietnek-e. A bírói gyakorlat rávilágít e körben néhány alapvető bizonytalanságra.

3.2.1. A korábbi bírói gyakorlat egyenetlenségei

A Pécsi Ítéltábla kiindulópontként rögzíti egyik döntésében, hogy tárgy szerint szerzői jogi felhasználási szerződésnek minősülhet a szerzői mű létrehozására *szóban, vagy akár ráutaló magatartással* kötött szerződés akkor is, ha az alaktság megsértése miatt az érvénytelenség szabályainak alkalmazására kerül sor.³⁰ A Szerzői Jogi Szak-

²⁸ Ptk. 6:63. § (2) bek.

²⁹ 1999. évi LXXVI. törvény indokolása a szerzői jogról, a 42–57. §-hoz.

³⁰ BDT2006. 1342.

értő Testület (SZJSZT) több szakvéleményében hangsúlyozza, hogy értelmezni csak létező és érvényes szerződést lehet: bár a ráutaló magtartás szerződési nyilatkozatnak tekintendő, a felek között ily módon létrejött felhasználási szerződés alaki okból, az írásba foglalás elmaradása miatt semmis, azaz érvénytelen, „az érvénytelenség miatt pedig a szerződés nem értelmezhető, mivel »értelmezni csak létező, és érvényes szerződést lehet.«”³¹ Arra is felhívja ugyanakkor a figyelmet, hogy a bírói gyakorlatban – az eljáró tanács által nem helyeselt – olyan döntések is születtek, amelyek „kénytelenek megkísérelni” az érvénytelen, és a felhasználási jogkikötés hiánya miatt az átengedett felhasználási jog terjedelme szempontjából teljesen hiányos szerződések tartalmának meghatározását, amely azonban csak létező és érvényes szerződés alapján történhetne. „Más szóval, ha a szerződésből kitűnik annak célja, akkor a cél alá rendelve állapítható meg érvényes felhasználási jog »keletkezése«” ezekben a döntésekben.”³² Sőt, szintén ebben az időszakban a Szegedi Ítéletábrla egyik döntése egyenesen arra a megállapításra jut, hogy amennyiben a szerződés jövőben megalkotásra kerülő szerzői mű elkészítésére irányul, bírói vélelem szól amellett, hogy az átadott szerzői művet a megrendelő felhasználhatja, a megállapodás így egyúttal felhasználási szerződés. Az ítélet szerint vélelem szól ezért amellett is, hogy a szerződésben kikötött díj a felhasználás ellenértékét, azaz a szerzői jogdíjat is magában foglalja, és ennek *ellenkezőjét a szerzőnek kell bizonyítania*.³³ Ezek az ítéletek egészen más következtetéseken alapultak és más eredményre jutottak, mint amit a Nagykommentár és az SZJSZT több szakvéleménye is levezetett az Sztj.-ből, bár az SZJSZT sem zárkózik el teljesen ettől az iránytól, viszont csupán egyes *kivételes* esetekben látja helyesnek a szerző „beleegyező” tartalmú ráutaló magatartásának felhasználási engedélyként történő értelmezését. „E kivételes eseteket arra a körre kell korlátozni, amikor a szerző maga valósítja meg a célzott felhasználási cselekményt, vagy ahhoz elválaszthatatlanul kapcsolódó magatartást tanúsít. A műpéldány felhasználónak való átadása általában soha nem minősülhet felhasználási engedéllynek. Itt azonban több történt. A szerző maga többszörözte és állította ki művét.”³⁴

Az Sztj. logikája alapján tehát a felhasználási engedély megadását nem pótolhatja például önmagában a műpéldány felhasználónak való átadása. Bár ez alól a főszabály alól szűk körben az SZJSZT is lát lehetőséget kivételre, a szegedi bírói gyakorlat a 2000-es években jóval tágabbra nyitotta ennek a lehetőségét. Így olyan esetekben is

³¹ SZJSZT-09/09/01. – Számítógépi programalkotás átdolgozása; SZJSZT-01/11/1. – „A 100 leggazdagabb magyar” című kiadvánnyal összefüggő szerzői jogi kérdések.

³² „A felhasználási szerződés lényegi ismérve, hogy a szerző a felhasználásra ellenérték fejében engedélyt ad. A jövőben megalkotandó műre vonatkozó szerződés esetében, amennyiben a felhasználó elfogadja az elkészített művet és megfizeti a díjat, megszerzi a mű felhasználására a szerződésben meghatározott terjedelmű felhasználási jogot is. Ezért a kikötött díj – a felek ellenkező megállapodásának hiányában – fedezi az engedély alapján megszerzett jog és az elvégzett tevékenység ellenértékét is”. (BDT2008. 1862) „Tárgya szerint szerzői jogi felhasználási szerződésnek minősül a szerzői mű létrehozására szóban kötött szerződés akkor is, ha az alakítás megsértése miatt az érvénytelenség szabályainak alkalmazására kerül sor” (BDT2006. 1342. I.) SZJSZT-09/09/01. – Számítógépi programalkotás átdolgozása.

³³ BDT2006. 1468.

³⁴ SZJSZT-34/2002. – Mozaik címer szerzői jogi védelme; a szerzőt megillető jogdíj mértéke.

értékelt az ügy körülményeit, figyelembe véve a felek célját és viszonyukat, amikor ezzel lényegében nem a szerződést – illetve annak tartalmát – értelmezte, hanem közöttük felhasználási szerződést hozott létre. Az SZJSZT egy szoftver felhasználásához kapcsolódó ügyben – ahol a felek felhasználási engedélyre, vagy a vagyoni jogok átruházására ki nem térő vállalkozási szerződést kötöttek, de a vállalkozó a szoftver elkészítését követően a forráskódot átadta a megrendelőnek – hangsúlyozza, hogy az Szt. dogmatikája alapján még a forráskód vállalkozó általi átadásából sem következne, hogy keletkezett-e, és ha igen, milyen terjedelmű felhasználási jog a megrendelő oldalán. Viszont az, hogy itt nem egy műpéldánynak, hanem magának a forráskódnak az átadására került sor, sajátos körülménynek is minősülhet:

„[...] a szoftver licencia gyakorlatban a forráskód Megrendelőnek történő átadására általában csak a vagyoni jog átruházása mellett kerül sor, mert a forráskód (és a részletes dokumentáció) teszi lehetővé a szoftver továbbfejlesztését. Az a fél „uralja” a szoftvert, akinél a forráskód, és a kellő részletességű dokumentáció található. E kétségtelen tény és a fentebb hivatkozott újabb bírói gyakorlat alapján nem lehet kizárni, hogy a forráskód átadásában álló ráutaló magtartásból a bíróság olyan következtetést vonjon le, hogy a Megrendelő megszerezte a vagyoni jogokat, de az eljáró tanács álláspontja alapján ilyen következtetést helyesen nem lehetne levonni a jogátengedésről egyáltalán nem rendelkező Vállalkozási Szerződésből.”³⁵

3.2.2. A szerződés létezésének megállapítása az újabb jogesetekben

Ahogy arra a Legfelsőbb Bíróság 2004-ben felhívta a figyelmet, a felek nyilatkozatainak értelmezésére nemcsak a szerződés tartalmának megállapítása, hanem a szerződés létrejötte körében is sor kerülhet (BH2004. 150.): magukon a nyilatkozatokon túl figyelembe kell venni a nyilatkozatok megtételét megelőző folyamatokat, továbbá, hogy a felek utóbb milyen magatartást tanúsítottak. A szerzői jogban azonban ez a megközelítés több kérdést is felvet.

Egyrészt kérdéses, hogy abban az esetben is a szerző számára kedvezőbb értelmezés-e az irányadó, ha a felhasználási szerződés létrejöttének vizsgálata körében kell értékelni a körülményeket, a rendelkezésre álló szóbeli nyilatkozatokat és a felek ráutaló magatartását. Az Szt. előző pontban tárgyalt speciális értelmezési szabálya ugyanis úgy szól, hogy a szerző számára kedvezőbb értelmezést akkor kell elfogadni, „ha a felhasználási szerződés *tartalma* nem állapítható meg egyértelműen”.³⁶ Azaz a szerző számára kedvezőbb értelmezés szabálya ebben a körben nem alkalmazható, már csak azért sem, mert itt valójában nem a felek közötti szerződés értelmezéséről van szó, hanem a körülményeknek és a nyilatkozatoknak a szerződés létezésének megállapíthatóságához szükséges értékeléséről.

³⁵ SZJSZT-09/09/01. – Számítógépi programalkotás átdolgozása.

³⁶ Szt. 42. § (3) bek. (kiemelés tőlem).

Másrészt a szerzői jogi szakirodalom óva int attól, hogy a bíróság – az érvénytelenség orvoslásának körében – nem létező szerződést hozzon létre.³⁷ Kérdés azonban, hogy a lényeges feltételekben való megállapodás megtörténtének vizsgálata során „meddig mehet” a bíróság, ha a felek utólag nem értenek egyet a szerződés létezését illetően. Ahogyan a Ptk. Kommentár utal rá, a piactudomány követelményeivel különösen ellentétes lenne az a lehetőség, hogy a bíróság meghatározhassa egy szerződés lényeges tartalmát.³⁸ A szerzői jogban is megfogalmazható mint kiindulópont, hogy a teljesen hiányzó engedélyt az Szjt. értelmező és a felhasználási jog terjedelmének meghatározását segítő rendelkezései sem pótolják.³⁹ De a felhasználási szerződés létezése, illetve a megállapodás tartalmának feltárása körében – ahogyan azt a Kúria a Pfv. 22.330/2016/5. számú döntésében is egyértelműen kiemeli – a körülmények értékelésére is szükség van.⁴⁰

Azaz bár a szerződés értelmezésének a hatóköre kétségtelenül véges (csak létező és érvényes szerződésre vonatkozik), mégis, a körülmények értékelése körében a szerződés értelmezéséhez, tartalommegállapításához hasonló feladata van a bíróságnak – ráadásul legalább annyira meghatározó jelentőségű a felek jogviszonyát illetően.

4. A körülmények értékelése és annak tanulságai

Nem vitatható az az álláspont, hogy „a hanyag, szinte csak a műpéldány vagy másolata tulajdonjogának átruházásáról említést tevő szerződést úgy lehetne értelmezni, hogy a »vevő« kizárólagos, területi és időbeli korlátozás nélküli, minden szóba jöhető felhasználási módra kiterjedő felhasználási jogot (a jogátruházás eseteiben szerzői vagyoni jogot) szerezze.”⁴¹ A Nagykomentár azt is hozzáteszi, hogy már csak az Szjt. 42. § (3) bekezdés szerző javára történő értelmezést kimondó szabálya miatt sem juthatnánk ellentétes következtetésre. Viszont ha ilyen esetben létre sem jön felhasználási szerződés a felek között, azt értelmezni sem tudjuk a felhasználási szerződésekre vonatkozó értelmezési szabály mentén. A felek között létrejött egyéb (vállalkozási, megbízási stb.) szerződés értelmezésére ez a speciális értelmezési szabály nem vonatkozik, és a fent leírtak szerint valójában a felhasználási szerződés létrejöttének vizsgálata során a körülmények értékelésekor sem. Ezek a gyakran valóban rendkívül szűkszavú szerződések tehát a szerződések értelmezésére előírt általános szabályok szerint értelmezhetők.

³⁷ GYERTYÁNFY–LEGEZA (szerk.) i. m. 348.; ld. még FALUDI Gábor: A licencia szerződés egyes nemzetközi magánjogi vonásai. In: KISFALUDI András (szerk.): *Liber amicorum. Studia L. Vékás dedicata. Ünnepi dolgozatok Vékás Lajos tiszteletére*. Budapest, ELTE ÁJK, 2009. 128.

³⁸ VÉKÁS–GÁRDOS (szerk.) i. m. 6:73. §-hoz fűzött magyarázat.

³⁹ SZJSZT-06/15. – Szoftver felhasználási szerződés értelmezése, terminál szerveren történő szoftver futtatás szerzői jogi megítélése.

⁴⁰ BH2017. 341. Nem lehet a felhasználási engedély átruházásának – a jogsértés megállapítását kizáró – engedélyezésére vonatkozó szerződéses szándék meglétét ráutaló magatartással megállapítani, és ennek alapján az alaki hibás érvénytelen szerződést hatályossá nyilvánítani, ha a felek ellentmondó nyilatkozatai és a körülmények alapján a megállapodás tartalma egyértelműen nem tárható fel [1999. évi LXXVI. tv. 42. § (3) bek., 45. § (1) bek., 46. § (1) bek.].

⁴¹ GYERTYÁNFY–LEGEZA (szerk.) i. m. 343.

Persze nem kizárt, hogy a szűkszavúan megfogalmazott, írásba foglalt szerződések mellett mégiscsak jött létre – alakilag ugyan érvénytelen – felhasználási szerződés is a felek között. Ezt esetről esetre, a fent leírt szempontok szerint tudjuk megítélni. Hasonló kérdés merült fel az SZJSZT egy 2020-as ügyében is. A szakvélemény alapját képező tényállásban egy vállalkozási szerződés alapján a megkereső kiadványszerkesztési munkákat végzett a megrendelő részére (apróhirdetéseket szerkesztett). A megkereső később arra hivatkozott, hogy bár a vállalkozási szerződés kiadványszerkesztési munkák elvégzésére jött létre, azonban ő a vállalkozási szerződés teljesítése során „egyedi grafikai tervezőmunkát, valamint újonnan megalkotott grafikai ábrákat hozott létre”.⁴² Az SZJSZT eljáró tanácsa is utal rá, hogy az Szjt. szerződéspótló rendelkezéseit és a felek egymás felé kifejezett akarátát figyelembe véve ebben az ügyben is juthat arra a következtetésre a bíróság, hogy mégis létrejött a felek között felhasználási szerződés.⁴³

4.1. A ‘éberség’ jelentősége

Tovább boncolgatva az eset tanulságait, ha a bíróság meg is állapítja, hogy a szűkszavú szerződés ellenére a felek között létrejött felhasználási szerződés, ám ez a szerződés érvénytelen, a fent ismertetett szakirodalmi álláspont szerint ugyanúgy nem vonatkozik rá az Szjt. speciális értelmezési szabálya, mintha nem létező felhasználási szerződés lenne. Az kétségtelen, hogy az érvénytelenség jogkövetkezményeinek – és általában véve a polgári jog jogellenes (jogalaphiányos) vagyonmozgásra vonatkozó reparációs céljának – köszönhetően a szerző ilyenkor sem ‘marad magára’. Ha a felhasználó már megkezdte a felhasználást, akkor az eredeti állapot helyreállítása (Ptk. 6:112. §) helyett a Ptk. sajátos alaptalan gazdagodás megtérítési jogkövetkezménye alkalmazandó (Ptk. 6:113. §).⁴⁴ A Nagykommentár utal rá, hogy ennek olyan vitarendező hatása is lehet, hogy a felek maguk fognak élni a Ptk. által biztosított jogukkal, és a szerződést érvényessé teszik akár ex tunc hatállyal is (Ptk. 6:111. §).⁴⁵ Ám ez – ahogyan azt az alábbiakban kifejtem – nem mindig áll mindkét fél érdekében az egyes esetek tanulságai alapján.

A gazdagodás megtérítése körében a bíróság megszünteti az irreverzibilis szolgáltatáshoz jutó fél jogalap nélküli gazdagodását, és az ellenérték összegének megállapítása során nem a felek érvénytelen megállapodását, hanem a piaci viszonyokat veszi alapul.⁴⁶ Ez azonban nem mindig könnyű feladat. Ahogyan arra Szalai Ákos Posnerre hivatkozva felhívja a figyelmet, ez olyan esetekben működőképes, ahol az adott szolgáltatásnak van piaci ára, ezért annak forgalmi értéke megállapítható.⁴⁷ Ennek a körülménynek igen hűsbavágó következményei is lehetnek: egy 2020-as ítéletben a bíróság ugyan egyetértett a szerzői jogi jogosult felperessel abban, hogy az adott ügyben az alperes által meg nem fizetett jogdíj minősül a jogsértéssel elért gazdagodásnak, ugyan-

⁴² SZJSZT-23/20. – Apróhirdetések szerzői jogi védelme.

⁴³ Uo.

⁴⁴ Fővárosi Ítéletábrta 8.Pf.21.671/2011/4.

⁴⁵ GYERTYÁNFY–LEGEZA (szerk.) i. m. 326.

⁴⁶ VÉKÁS–GÁRDOS (szerk.) i. m. 6:113. §-hoz fűzött magyarázat.

⁴⁷ SZALAI i. m. 9.

akkor – az ügyben egy egyedi szoborról lévén szó – nem látta bizonyítottnak a jogdíj összegét, mivel annak megállapításához különleges szakértelem szükséges, amellyel a bíróság nem rendelkezik, a felperes pedig e körben nem tudott eleget tenni bizonyítási kötelezettségének.⁴⁸ Utal arra is a bíróság, hogy ilyen esetben legfeljebb általános kártérítésnek lehetett volna helye, de a gazdagodás megtérítésére alapozott felperesi kérését elutasította. Hasonló a helyzet egy nem létező szerződés ‘mellett’ megvalósított felhasználás – azaz szerzői jogi jogsértés – esetén is: a szerző érdeksérelme orvosolható (vagy legalábbis csökkenthető, ha azt is figyelembe vesszük, hogy bizonyos, főként a szerző személyiségi jogait érintő sérelem teljes mértékben nem ‘hozható helyre’ a rendelkezésre álló széles jogorvoslati paletta ellenére, de jelen kérdés kapcsán most a vagyoni jogok sérelmére szorítkozunk). Ilyenkor is választható eszköz a jogsértéssel elért gazdagodás visszatérítésének követelése,⁴⁹ illetve dönthet úgy is a szerzői jogi jogosult, hogy a polgári jogi felelősség szabályai szerint kártérítést követel.⁵⁰ Ez utóbbi – bár felróhatóságtól függő – szankciónak jelentősége lehet a jogdíj összege meghatározásának említett nehézségei miatt is.

Kiemeljük, hogy a bíróság a hivatkozott ügyben nem állapította meg, hogy a felek között egyáltalán létrejött-e szerződés a kérdéses szobor felhasználását illetően, csak az szóbeli volta miatt érvénytelen, vagy a felek között egyáltalán nem is jött létre szerződés. Az ítélet úgy fogalmaz: „irreleváns, hogy az alperes által állított szóbeli felhasználási szerződés létrejött-e, mivel az az érvénytelensége okán a célzott joghatás kiváltására alkalmatlan.”⁵¹ Ugyanakkor álláspontom szerint a felek viszonyának megítélésében mégis jelentősége lehet annak, hogy érvénytelen, vagy nem létező szerződésről van-e szó. Sőt, akár annak is, hogy a szerződés miért lett érvénytelen.

Ahogy arra Siklósi Iván felhívja a figyelmet, bár a nemlétező szerződés a magyar polgári jogi irodalomban régóta létező kategória (így pl. Szászy István, vagy Eörsi Gyula is elhatárolja a nemlétező szerződést az érvénytelen szerződéstől), a nemlétező, valamint az érvénytelen szerződés dogmatikai kategóriájának minden tekintetben megnyugtató elhatárolására a mai napig nem került sor, mint ahogyan a nemlétező szerződés dogmatikai pozíciójának megfelelő tisztázására, jogkövetkezményeinek megfelelő kidolgozására sem.⁵² Márpedig még ha csak a felszínre kerülő jogvitákat nézzük is, a szerzői jogi felhasználási szerződések jelentős hányada érvénytelen, vagy nem létező, *miközben* a felhasználás mégis megtörténik, vagy megkezdődik. E felhasználások pedig eltérő jogkövetkezményekkel járhatnak attól függően, hogy nem létező vagy érvénytelen a felhasználási szerződés, azaz komoly hatása lehet az egyes jogviták lezárására.

⁴⁸ Veszprémi Törvényszék 7.P.20.551.2019/51. Ld. még: SZJSZT-07/20. – Szobor kiállítása esetén fizetendő jogdíj meghatározásának szempontjai.

⁴⁹ Szjt. 94. § (1) bek. e) pont.

⁵⁰ Szjt. 94. § (2) bek.

⁵¹ Veszprémi Törvényszék 7.P.20.551.2019/51.

⁵² SIKLÓSI IVÁN: A nemlétező szerződések kérdéseihez a magyar polgári jogban, figyelemmel egyes külföldi jogi megoldásokra is. *Polgári Jog*, 2016/2.

Nem létező szerződés esetén – ahogyan említettük – a felhasználás jogsértésnek minősül, és a jogosult választhat a meglévő polgári jogi eszközök közül, így többek között a gazdagodás megtérítése, vagy a kártérítés is megfelelő eszköz lehet (akár mindkettő, egymás kiegészítéseként: a gazdagodás megtérítésének előnye, hogy objektív eszköz, és az elmaradt jogdíj csak a minimum összeg, az egyéb gazdagodás is követelhető, a kártérítés viszont az elmaradt haszonra is kiterjedhet).⁵³ A szerzői jogi jogosultnak pedig azt is mérlegelnie kell – a fent ismertetett eset tanulsága alapján – a megfelelő polgári jogi igénye kiválasztásakor, hogy az adott mű felhasználásának mennyire egyértelműen meghatározható az ellenértéke: ha becslésre lehet szükség, a kártérítés szerencsésebb választás (ügyelve azonban arra, hogy a jogdíj összege meghatározásának nehézsége kapcsán szükségessé váló becslés nem a bizonyítottság hiányát hivatott orvosolni).⁵⁴

Ha létező, de érvénytelen szerződésről van szó, más a helyzet. A Ptk. úgy rendelkezik, hogy a szerződő feleknek az érvénytelen szerződésből fakadó kárigényét – tekintettel arra, hogy a felek között szerződéses kapcsolat érvényesen nem jött létre – a deliktális kártérítési szabályok szerint (Ptk. 6:519. §) kell elbírálni.⁵⁵ A szerződés érvénytelenségét okozó fél a szerződő partnere teljes kárát köteles megtéríteni, kivéve, ha magatartását kimentí, mert ez utóbbi esetben csak a negatív interesse megtérítésére köteles.⁵⁶ Kérdés, hogy alaki hibára visszavezethető érvénytelenség esetén hogyan értelmezhető ez a rendelkezés. Ki tekinthető az érvénytelenséget okozó félnek? Nyilvánvalóan más lesz az eset megítélése, ha mindketten, vagy ha egyik fél sem. És vajon – a körülmények értékelése alapján – hárítható-e az érvénytelenség oka csak az egyik félre? Vagy az alaki hiba esetén eleve nem értelmezhető ez a kitétel?

Tovább menve, míg nem létező szerződés esetén mentesül a felelősség alól a károkozó, ha bizonyítja, hogy magatartása nem volt felróható (azaz kizárólag az objektív jogérvényesítési igényeket tudja sikerrel érvényesíteni a szerzői jogi jogosult),⁵⁷ addig érvénytelen szerződés esetén a szerződés érvénytelenségét okozó fél a másik félnek a szerződéskötésből eredő kárát sikeres kimentés esetén is köteles megtéríteni. A szerződés létrejöttére nem vezető károkozó magatartás tehát csak (szubjektív) kártérítési felelősséget von maga után – ha viszont a szerződés létrejött, a szerződésszegésért való (objektívizált) kártérítési felelősségi szabályok alkalmazásának van helye.⁵⁸

További érdekes – és a fentiek szerint mind a nem létező, mind az érvénytelen felhasználási szerződés esetén releváns – kérdés, hogy a kimentés körében a felek körülményeiből mi értékelhető. Vajon a felhasználó úgy járt-e el a felhasználás során, aho-

⁵³ GRAD-GYENGE Anikó (szerk.): *Kézikönyv a szerzői jog érvényesítéséhez. Útmutató a gyakorlat számára.* Budapest, ProArt, 2014. 271.

⁵⁴ A BH2000. 541. felhívja arra a figyelmet, hogy általános kártérítés megállapítására akkor kerülhet sor, ha a károsodás bekövetkezte bizonyosan megállapítható, ugyanakkor a *kár jellegéből fakadóan* a bizonyítás eredményeként a kár mértéke nem határozható meg. Olyan esetben azonban, amikor a felperes az őt terhelő bizonyítási kötelezettségének nem tud eleget tenni, általános kártérítés megállapításának nincs helye.

⁵⁵ Ptk. 6:115. § (2) bek.

⁵⁶ VÉKÁS–GÁRDOS (szerk.) i. m. 6:115. §-hoz fűzött magyarázat.

⁵⁷ Szjt. 94. § (2) bek., Ptk. 6:519. §.

⁵⁸ SIKLÓSI i. m.

gyan az az adott helyzetben általában elvárható volt, ha épp a szerző szóbeli felhívására kezdte meg a felhasználást? Vajon a jogosult ráutaló magatartása nélkül megkezdte volna-e a felhasználást? Összegezve: a körülmények értékelése, a felek nyilatkozatainak értelmezése körében van-e jelentősége annak a gyakorlatban, hogy a felhasználást *miért* pusztán nem létező, vagy érvénytelen felhasználási szerződés kíséri?

„A jogot az ébereknek írták”⁵⁹ – a szerzői jogban az ‘éberség hiánya’ előfordul, hogy a szerzőn ‘csattan’: például ha érvénytelen a szerződés, és a gazdagodás megtérítése nem vezet eredményre (nincs a felhasználó oldalán elért gazdagodás, a jogdíj mértéke pontosan nem megállapítható, a kártérítés körében azon múlik a szerző kárának megtérítése, hogy az érvénytelenség oka a felhasználónak betudható-e).⁶⁰ Ezt a sajátos esetkört leszámítva azonban leginkább a felhasználón, hiszen leegyszerűsítve a helyzetet ő az, aki érvényes felhasználási szerződés nélkül megkezdte a felhasználást. Távolról sem állítom, hogy nem ez a megfelelő kiindulópont – azonban, ha valamennyi konkrét esetet leegyszerűsítve, a körülmények széles körének vizsgálata és valódi értékelése nélkül nézzük, akkor számos esetben helytelen következtetésre jutunk.

4.2. Miért ‘néma az a gyerek’?

Véleményem szerint a legérdekesebb – és persze az előző alponttal összefüggő – kérdés, hogy a felek *miért* hagyatkoznak egy ilyen „szükszavú szerződésre”, a szerzői jogi jogviszonyukat miért nem rendezik egy létező – és érvényes – felhasználási szerződéssel. És vajon a különböző okoknak mekkora a jelentősége az ügy megítélését, a jogkövetkezmények alkalmazását illetően a gyakorlatban? Hogyan értékeli azokat a bíróság a felek jogviszonyának minősítése során?

A Nagyközlöny kommentár az okok egyik ékes példájaként emlegeti „az ügyet egyszerűen elintézni kívánó”⁶¹ feleket, azokra utalva, akik például úgy rendelkeznek, hogy a felhasználót illeti a szerző meghatározott című írásművének tulajdonjoga. Ilyenkor a bíróság felhasználási szerződés-tartalom meghatározásának nincs helye (hiszen elmarad a kiindulópont, a felhasználási engedélyről való rendelkezés egy ilyen szerződésben). Azaz valójában egyszerű szerzői jogsértésként kezeljük a helyzetet, és alkalmazzuk a jogkövetkezményeket. De lehet-e – és van-e értelme – a felek célját, szándékát, tudatát tovább vizsgálni ezen esetekben, vagy erre kizárólag a felhasználási szerződés létezése vagy nem létezése kapcsán van lehetőség, ezen „szint” alatt nem?

Ahogy arra a 3.2.1. alfejezetben kitértem, a bírói gyakorlat ingadozó volt a szerződés céljának értékelését illetően. Az újabb bírói gyakorlat és a szerzői jogi szakirodalom alapján most az tűnik az iránynak, hogy a felek céljának értékelése nem vezethet egy nem létező szerződés tartalmának bírói meghatározásához, azaz a felek – akár egy-

⁵⁹ „„ius civile vigilantibus scriptum est« (»a polgári jogot az ébereknek írták«)” LÁBADY Tamás: *A magánjog általános tana*. Budapest, Szent István Társulat, 2017. 33.

⁶⁰ Azt, hogy egy nem létező szerződés mellett megtörtént felhasználás alapján a szerző igényét egy rosszul megválasztott jogcím miatt utasítja el a bíróság, természetesen nem sorolhatjuk a számára kedvezőtlen körülmények közé, bár kétségtelven vezethet oda, hogy végül a szerző nem kap vagyoni ellentételezést – a műfaji sajátosságokra is kiterjedő éberségre tehát ebben a körben is szükség van.

⁶¹ GYERTYÁNFY–LEGEZA (szerk.) i. m. 342.

értelmű célja – sem tudja pótolni a felhasználási engedély érvényes megadását. Azaz egy létező és érvényes szerződés értelmezése esetén a szerződés célját a bírói gyakorlat – különösen az említett Sztj. 43. § (5) bekezdés mentén – nyilvánvalóan figyelembe veszi és értékeli, a felek céljára utaló egyéb körülményeket (pl. a felhasználónak átadott forráskódok vagy átadott gipszöntvény) azonban önmagukban nem nyernek értékelést. Hozzá kell tennünk azonban, hogy ezek a végső soron joghatás kiváltására alkalmatlan szerződések az esetek jelentős hányadában valódi, de hiányosnak bizonyuló konszenzust kísérik. Nem gondolom, hogy azért nem létezőek vagy érvénytelenek ezek a szerződések, mert a felek „egyszerűen kívánják elintézni” az ügyüket, hanem egészen egyszerűen nem bírnak tudomással arról, hogy nem érvényes a jogügyletük. Az más kérdés, hogy a korábbi konszenzus azért nem tud végül ahhoz vezetni, hogy a felek maguk orvosolják az alaki hibát, illetve hozzák létre az érvényes felhasználási szerződést, mert a jogosult később ismeri meg a joghatásokat (sokszor a felek viszonyának a megromlása miatt derül rájuk fény), és ekkor viszont már – éppen a felek ellentmondó nyilatkozatai miatt – az eredeti konszenzus megléte, és annak tartalma nem bizonyítható. Különösen kényes helyzetek alakulhatnak ki jogutódlást követően, amikor is az eredeti felek között fennállt ugyan a konszenzus, de érvényes felhasználási szerződést nem kötöttek – többnyire épp a közvetlen, akár baráti viszonyra tekintettel –, ám az alkotó halálát követően a szerzői jogosult jogutódai szerzői jogdíj igényével lépnek fel érvényes felhasználási szerződés hiányára hivatkozva.⁶²

A polgári jogban annak nyilvánvalóan van relevanciája, ha a nyilatkozatot tevő személy nem tud arról, hogy ügyleti nyilatkozatot tesz, hiszen ilyen esetben „hiányzik a külső tényállás.”⁶³ Mi a helyzetet fordított esetben – lehet relevanciája annak, ha a felek egyike arról nem tud, hogy *nem tesz* ügyleti nyilatkozatot, azaz *tévedésben* van a jogviszonyukat illetően? Schwartz Tibor 1931-ben írja: „Felesleges talán hangsúlyozni, hogy nagy fontossággal bír, hogy megkötött szerződéseket jogilag már maguk a felek is helyesen minősítsék.”⁶⁴ A Pécsi Ítéltábla pedig arra figyelmeztet, hogy akkor is szerzői jogi felhasználási szerződés egy szóban kötött, a lényeges elemeket tartalmazó megállapodás, ha esetleg az egyik vagy akár mindkét fél ennek nincs is tudatában a szerződés megkötésekor.⁶⁵ Megfordítva: ha az egyik (vagy akár mindkét) fél abban a tudatban van, hogy a közöttük létrejövő megállapodás alapján jogszerű felhasználást tud megkezdni?

⁶² Az pedig, hogy a jogosult hosszú ideig – évekig – nem érvényesíti igényeit, nem változtat az ügy megítélésén. Ld. pl. Fővárosi Ítéltábla Pf. 20.336/2021/6. „Az elsőfokú bíróság szerint annak ténye, hogy a felperes éveken keresztül nem érvényesítette jogdíjigényét, nem tekinthető a díjazásról való lemondásnak, mivel e magatartása nem minősül a jogdíjról történő kifejezett lemondó nyilatkozatnak. Ilyen írásbeli joglemondó nyilatkozatra pedig sem a felperes, sem az alperes nem hivatkozott.”

⁶³ SIKLÓSI i. m.

⁶⁴ SCHWARTZ Tibor: A szerződések értelmezésének kérdése a magánjogi javaslatban. *Jogállam*, 1931/5–6. 247.

⁶⁵ BDT2006. 1342.

Ezen problémafelvetést követően már halljuk is magunkban a grosschmid-i intelmet: „tetszett volna érvényes szerződést kötni.”⁶⁶ De vajon ha épp a jogosult volt az, aki ‘meggyőzte’ a felhasználót, hogy a neki email-en átküldött mű felhasználását kezdje meg? Vagy a szerző maga veti fel a közösségi játszótér üzemeltetőinek, hogy fessék a mesefiguráit a falakra, akár még a megnyitóra is elmegy, majd a szerző halála után annak jogutódai jogellenes felhasználásra hivatkoznak? Vagy azt a tényt, hogy a jogosult átadta a mű gipszöntvényét, vagy a szoftver forráskódját, tévesen értelmezik a felek?⁶⁷ Kérdés, hogy van-e jelentősége annak, hogy *ki miatt maradt el* az érvényes felhasználási szerződés létrehozása, és legfőképpen annak, ha a konszenzus (látszatának) hiányában a felhasználó *nem kezdte volna meg a felhasználást*.⁶⁸

A szerzői jogi jogviszony tisztázását tehát a vizsgált körülmények (pl. a felek feltételezett célja, levelezése, a kiállított számlák stb.) általában nem segítik a gyakorlatban. Ahogyan az SZJSZT egy szoftver felhasználása kapcsán kiemeli, az egyes szerződések alapján kibocsátott felperesi számlák szöveges tartalma legfeljebb csak segíthet a létrejött szerződések értelmezésében, azonban semmiképpen sem képezhet a felek között szerződést, és nincs olyan hatása, amely a meglévő írásbeli szerződések tartalmát módosítaná.⁶⁹ Ezzel egyetértve azonban úgy gondolom, hogy a körülmények vizsgálata mégis komoly jelentőséggel bírhat. Elképzelhető, hogy e körülmények mutatnak rá arra, hogy bár nem érvényes felhasználási szerződés mentén történt meg egy adott felhasználás, azt mégsem kezelhetjük egyszerűen a jogosulatlan felhasználásokkal azonos módon. Számos egyéb polgári jogi jogintézmény segíthet ilyenkor a felek valódi viszonyának feltárásában, ezekhez pedig igenis kulcsfontosságú a felek viszonyának elemzése akkor is, ha a bíróság arra a következtetésre jut, hogy a felek között nem jött létre érvényes felhasználási szerződés.

Az Sztj. indokolása úgy fogalmaz, hogy a szerzői jogi szabályozásnak arra kell irányulnia, hogy segítse a feleket a megcélzott joghatások elérésében.⁷⁰ A szerzői jog

⁶⁶ GROSSCHMID Béni: *Fejezetek kötelmi jogunk köréből*. Első kötet. Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1932. 599.

⁶⁷ „Lehetséges, hogy a közös tévedés olyan jellegű, hogy a szerződés *mindkét fél számára érdektelenné válik*. [...] Lehetséges azonban, hogy a felek közös tévedése az *egyik félnek kedvez, a másikra hátrányos, vagy csak az egyik fél érdekeit érinti*.” EÖRSI Gyula: Tévedés, lehetetlenség, szerződésértelmezés. *Magyar Jog*, 1968/12. 736.

⁶⁸ Hasonló kérdések merültek fel a „Jerusalem Challenge” kapcsán is, ahol a kihívás alapját képező zene jogosultja maga is elégedetten nyilatkozott arról, milyen sokan használták fel a kérdéses zeneszámát, és bátorított további felhasználásokra, majd – a felhasználók egy körével szemben – érvényesítette jogdíjigényét. (És valójában azok is érvényes felhasználási szerződés nélkül valószínűleg meg a felhasználást, akikkel szemben a jogosult nem érvényesítette igényét – hiszen nem egyoldalú felhasználási engedélyt kaptak, hanem egy ‘ígéretet’ arra, hogy a jogosult nem fogja magánszemélyekkel szemben érvényesíteni jogait.) RÓNAI András: Jerusalem kihívás: miért kell engedélyt kérni, mikor kell fizetni, kit kell keresni? *Dal+Szerző*, 2021. 05. 07. <https://dalszerzo.hu/2021/05/07/jerusalem-a-romtanc-kihivas/>

⁶⁹ SZJSZT-06/15. – Szoftver felhasználási szerződés értelmezése, terminál szerveren történő szoftver futtatás szerzői jogi megítélése.

⁷⁰ 1999. évi LXXVI. törvény indokolása a szerzői jogról, a 42–57. §-hoz.

eszköztára ehhez ugyan véges, de ez a feladat nem csak a szerzői jogi szabályozásra hárul.⁷¹

Vizsgálható például, hogy a „képzetébresztő magatartások”⁷² körébe sorolható-e a jogosult magatartása, az *utaló magatartásnak* azonban a szerzői jogi tényállások esetén ritkán jut szerep a gyakorlatban.⁷³ Ez leginkább annak tudható be, hogy ezeknél a szerzői jogi tényállásoknál az utaló magatartás fogalmi elemei (így különösen az önhiba hiánya és a jóhiszeműség) nehezen teljesülnek, de a kár nagyságának meghatározása is érdekes kérdéseket vet fel. Éppen ezért ugyan néhány szerzői jogi ügyben a bíróság megállapította az utaló magatartás megvalósulását, ám ezek épp olyan esetek, amikor a felhasználó okozott biztatási kárt (szerződéskötés elmaradása miatt),⁷⁴ az általam elemzett esetben pedig a szerző oldaláról merül(ne) fel hasonló helyzet.

Hasonló a helyzet a *joggal való visszaélés* esetén is: itt ugyan már találkozhatunk olyan bírósági döntéssel, ahol a felhasználó felperes hivatkozik a szerzői jogi jogosult joggal való visszaélésére – azaz itt már találunk olyan ügyet, amely a szerző szerzői joggal való visszaélésére hivatkozik, de sikertelenül.⁷⁵ Értékelhető szerepe a szerzői jogi tényállások kapcsán egyelőre nincs, de „azáltal, hogy a felfogás piac-orientált és iparági alapokon nyugvó inspirációra törekszik, az EU-s szerzői jog úgy tűnik nyitott arra, hogy elismerje a visszaélés lehetőségét.”⁷⁶ Kérdés, hogy szükség van-e speciális, kifejezetten a szerzői jogra nézve megfogalmazott tényállás megalkotására, hiszen elvi akadálya ma sincs annak, hogy a Ptk. 1:5. § joggal való visszaélésre vonatkozó sza-

⁷¹ Sztj. 3. § (1) bek. A szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok átszállására, átruházására, megterhelésére, valamint az e törvény hatálya alá tartozó művekkel és egyéb teljesítményekkel összefüggő egyéb személyi és vagyoni jogviszonyokban az e törvényben nem szabályozott kérdésekben a Polgári Törvénykönyv rendelkezései az irányadók.

⁷² „nincs olyan neutrális viselkedés, mely merőben csak képzetébresztő s nincs olyan cselekmény, mely determináló erővel elhatározásra készítő volna; hanem a legszintelenebb közlésben is van valami befolyásoló erő, ha a felkeltett képzet alapján más cselekvésre határozza el magát és a leghatározottabb cselekvés esetén is marad szerepe még a másik fél önkéntes elhatározásának. Ahol azonban a racionális közlési jelleg és ebből folyólag a másik fél elhatározási szabadsága inkább előtérbe lép, mint az irracionális befolyásolás és a másik félnek ezáltal előidézett kényszerhelyzete, ott kisrelevanciájú tényvel, utaló magatartással állunk szemben.” FÜRST László: *Utaló magatartások*. Pécs, Dunántúli Egyetemi Nyomda, 1929. 94.

⁷³ LÉGRÁDY Gergely: Az utaló magatartás (biztatási kár) a Ptk.-ban és a bírói gyakorlatban. *Polgári Jogi Kodifikáció*, 2003/4. 20–27.

⁷⁴ BH1975. 412., BH1994. 24., BH1992. 19., BH1992. 687. „Az érvényes szerződés létrejötte tehát nem, az viszont megállapítható, hogy a felperes az alperes biztatására készítette el a fényképfelvételeket, [...]” Fővárosi Ítéletőktábla Gf. 40.137/2021/6. „Az adott esetben a szándékos kárt okozó magatartás pedig megvalósult azzal, hogy az alperesi oldal azt a látszatot keltette, mintha szerződést akarna kötni – fel is hívták a felperest a szerződéstervezet elkészítésére és megküldésére –, de azt végül mégsem kötötték meg. Bár a szerződéskötéssel kapcsolatos magatartások kockázatát főszabályként a felek maguk viselik, ha azonban a közlés annyira határozott, hogy a másik fél, jelen esetben a felperes kellő alappal számolhatott a szerződés létrejöttével és emiatt nagyobb arányban költekezett, ez esetben a végzett, anyagi értékű képviselő munka ellenértékét a másik féltől, mint kára megtérítését kérheti az r.Ptk. 6. §-a alapján.”

⁷⁵ Fővárosi Ítéletőktábla Pf. 20.950/2012/3.

⁷⁶ Caterina SGANGA – Silvia SCALZINI: *From abuse of right to European copyright misuse: a new doctrine for EU copyright law*. 2016. <https://goo.gl/NtqUtv>.

bályait a szerzői jogi jogviszonyban is alkalmazza a bíróság (mint ahogyan építészeti művek esetében vagy szerzőtársak jogvitájában van is rá példa). Ugyan az 1969. évi III. törvény a joggal való visszaélés egy speciális tényállását már ismerte, ez a rendelkezés – amely szerint a szerző jogutódjának a már nyilvánosságra hozott mű további felhasználásához alapos ok nélkül megtagadott hozzájárulását társadalmi érdekből a bíróság ítélete pótolhatja⁷⁷ – csak egy szűkebb gyakorlati problémára adhatott megoldást, azt is csak 1994-ig. Hogy ennél tágabb körben, azaz az eredeti szerzői jogi jogosulttal szemben is indokolt-e akár saját szerzői jogi tényállás, akár a Ptk. általános rendelkezése alapján a felhasználási engedély pótlása, kérdéses. Különösen annak fényében, hogy míg a ‘69-es Sztj. ilyen esetekben is díjazás fejében tette lehetővé a felhasználást, addig ma már a kizárólagos jog egészére vonatkoztatva tárgyalja a szakirodalom.⁷⁸

Ugyancsak nincs gyakorlata a *culpa in contrahendo* megállapításának sem a szerzői jog körében.⁷⁹ Felmerül ugyan elszórtan néhány szerzői jogi ügyben, ám nem ebben az összefüggésben, és tipikusan eredménytelenül.⁸⁰

Azaz a körülmények szélesebb körű értelmezésének a gyakorlatban alig van jelentősége – részben persze *bizonyítási nehézségek* miatt,⁸¹ de részben azért is, mert a jogalkalmazó elé tisztán szerzői jogi ügyként kerülnek ezek az esetek, így a jogkövetkezmények alkalmazása egyszerűen megáll a nem létező, illetve az érvénytelen felhasználási szerződés esetén előírtakra.

Időnként találkozunk olyan ügyekkel, amelyekben a szerzői jogi jogosult magatartása értékelésre kerül *ezen túl is*. Ilyen eset, amikor a bíróság megállapítja, hogy a felhasználási engedély megadása nem történt meg, viszont a mű átadását a nyilvánosságra hozatalhoz – ráutaló magatartással – adott hozzájárulásnak tekinti.⁸² Ilyenkor ugyan a felhasználás ugyanúgy jogosulatlan, azaz „a szerzői jogsértés keretei között lehet helyesen megítélni”,⁸³ de a nyilvánosságra hozatalhoz történő hozzájárulás mégis hatással van a jogviszonyra, mert ilyenkor „a jogsértés nem minősül vétkesnek.”⁸⁴ Így a lehetséges jogkövetkezmények szűkebb körre korlátozódnak. Ugyancsak találkozh-

⁷⁷ A szerzői jogról szóló 1969. évi III. törvény 24. §.

⁷⁸ POGÁCSÁS Anett: *Különbözőség az egységben. A szerzői jogi szabályozás differenciálódásának hatása a jogterület szerepére és hatékonyságára*. Budapest, Pázmány Press, 2017. 220.

⁷⁹ Ptk. 6:62. § (3) és (5) bekezdés.

⁸⁰ Ld. Győri Ítéletábrla Gf. 20.272/2018/4. és Kúria Pfv. 20.221/2019/6.

⁸¹ Gyakran előfordul, hogy a felek „jó” viszonyára tekintettel marad el az érvényes felhasználási szerződés kötése, ám egy későbbi jogvita során már a felhasználási szerződés megkötésére és tartalmára mégis máshogyan emlékeznek. Ld. pl. Fővárosi Ítéletábrla Pf. 20.477/2017/4.: „Bár peradat van arra, hogy a H... K... a K... Kft.-nek pénzbeli támogatást, szoftvert bocsátott a rendelkezésére, és ennek következtében »leányvállalatának« tekintette a magyarországi Kft.-t, a valóságban azonban két külön gazdasági társaságként működtek, a K... Kft.-nek egyik tulajdonosa volt a H... K..., mely kapcsolat nyilvánvalóan nem egyezik meg az anya-leányvállalat viszonyával. Az Sztj. kötelezően, általános érvénnyel írja elő az írásbeliséget a felhasználási szerződésekre vonatkozóan, ilyen írásbeli felhasználási szerződés a K... Kft. és a H... K... között nem vitásan nem jött létre, illetve az már bizonyosan nem áll rendelkezésre.”

⁸² BDT2019. 3989. „A kézirat átadása, tehát a nyilvánosságra hozatalhoz való jog ráutaló magatartással való gyakorlása nem pótolja a felhasználási engedély meglétét.”

⁸³ LONTAI–FALUDI–GYERTYÁNFY–VÉKÁS i. m. 159.

⁸⁴ Uo.

tunk olyan, 2021-ben lezárult esettel, ahol a bíróság azt a körülményt, hogy a szerzői jogi jogosult (későbbi felperes) egy ‘záradékot’ vezetett a későbbi alperes és egy színház között létrejött felhasználási szerződésre, a szerződés tartalmával együtt értelmezte. A felperes az adott színházban bemutatott „A funtineli boszorkány” című előadás vonatkozásában sem a színházzal, sem az alperessel szerződést nem kötött szerzői műve felhasználására, de a színház és az alperes között létrejött megállapodást a felperes ellátta záradékkal és aláírta. Az elsőfokú bíróság úgy ítélte meg, hogy a záradék szerződésre vezetése nem változtat azon a tényen, hogy jogosulatlan felhasználásról volt szó (hiszen kétoldalú jogügylet nem jött létre a felperes és a felhasználó között), a Fővárosi Ítéletábla azonban arra az álláspontra helyezkedett, hogy a felperesnek a záradékban szereplő nyilatkozatát a megállapodás szövegével együtt értelmezve az alperes jogot szerzett a mű felhasználására, és annak tovább engedélyezésére is.⁸⁵ Igaz, az adott ügyben ez nem változtatott a felperes szerzői jogdíj-igényén, mert jogdíjra vonatkozó kifejezett megállapodás, vagy jogdíjról való lemondás nem szerepelt benne, de mégis jelentősége van az értelmezés szempontjából.

Számos esetben viszont a felhasználás olyankor is – az érvénytelen vagy nem létező szerződés miatt – gyakorlatilag a szerzői jogi jogsértéssel esik egy megítélés alá, amikor a felhasználó a jogosult szóbeli vagy akár írásbeli nyilatkozatai, ráutaló magatartása alapján abban a tudatban kezdi meg a felhasználást, hogy arra jogosult, és a feltételekben konszenzus áll fenn közöttük.

Az Sztj. Indokolása hangsúlyozza, hogy „az új Sztj. olyan szabályokat tartalmaz, amelyek – részben a szerződés értelmezése útján – lehetővé teszik, hogy a hiányosan, szakszerűtlenül megfogalmazott szerződéseket létezőnek lehessen tekinteni, és ezzel már megkezdett teljesítést a létező felhasználási szerződés körében lehet »kezelni«.”⁸⁶ Ez azonban a gyakorlatban nem jelent érdemi különbséget a felhasználó szemszögéből. Mindezek alapján azt láthatjuk, hogy a szerzői jogban a szerzőre kedvezőbb értelmezés *de facto* „túlnyúlik” a létező és érvényes szerződéseken. Nyilvánvalóan nem cél, hogy a disszenzus ellenére történő felhasználást az érvényesen engedett felhasználási engedély alapján történő felhasználással azonosan kezeljük. Az is vitathatatlan, hogy „a bírónak nem áll jogában szánalomból és jószívűségből a méltányosságra való utalással magát a törvény rendelkezéseit és az ügyletkötő felek jóhiszemű tárgyilagosság akaratán túltenni.”⁸⁷ Ráadásul a bírói gyakorlat szerint az alakosság megsértéséből eredő érvénytelenség megállapítása és jogkövetkezményeinek alkalmazása szempontjából *nincs jelentősége* annak, hogy a szerződés írásba foglalása *miért, illetve kinek az érdekkörében bekövetkezett ok miatt maradt el*.⁸⁸ Viszont ez nem jelenti azt, hogy ennek a körülménynek ezen túl – tehát nem a felhasználási szerződés érvényességének megállapítása körében – ne lehetne jelentősége. Ha nem a felhasználónak, hanem épp a szerzői jogi jogosultnak tudható be ez az ok, méltánytalan, ha pusztán szerzői jogi alapon megítélve az ügyet a szerző javára értelmezzük a jogviszonyt. Már csak azért

⁸⁵ Fővárosi Ítéletábla Pf. 20.336/2021/6.

⁸⁶ FALUDI (1999) i. m. 144.

⁸⁷ SCHWARTZ i. m. 250.

⁸⁸ BH2004. 9.

is, mert a szerzői jogi jogosult nem mindig a ‘gyengébb’ fél a jogviszonyban, csupán „rendszerint gyengébb fél”.⁸⁹ A szakirodalomban ismert olyan álláspont, amelyik éppen ezért a szerzőt védő szabályok alkalmazási körében megfontolandónak tartja a különbségtételt a természetes személy szerző, és a szerzői jogosult vállalkozások között. „Nem tűnik indokoltnak, hogy ugyanúgy gyengébb félnek minősüljön egy, pl. szoftvereket értékesítő, a világot behálózó nemzetközi vállalatcsoport tagja, mint egy elsőfilmes rendező.”⁹⁰ A polgári jogban az értelmezés körében egyébként sem szokatlan a szerződő felek érdekérvényesítő képességének és a szakszerűség biztosításának eszközeivel rendelkező fél magatartásának a figyelembe vétele.⁹¹ (Sőt, ahogyan már Szász-Schwarz Gusztáv utal rá, annak is jelentősége lehet, hogy a felek között létrejött megállapodást ki készítette elő: „Igaz, hogy kétség esetében, azaz mikor az értelmezés minden figyelem mellett is *kétféle* értelmet süt ki, melyek közül az egyik vagy másik elfogadására egyik oldalon sem szól több indok, inkább azon értelem fogadható el, mely az adós javára szól, főképp mikor [...] a szerződést az eladó fogalmazta.”⁹²)

5. Záró gondolatok a ‘rejtett konszenzus’ értelmezésének szükségességéről

Ahogyan kifejtettük, mind a nem létező, mind az érvénytelen felhasználási szerződés ellenére megkezdett felhasználás esetén a szerző minimum az elmaradt jogdíjra igényt tarthat (akár a gazdagodás megtérítése körében, akár kártérítés keretében). Polgári jogunkban az érvénytelen és a nem létező szerződés alapvető jellemzője, hogy nem alkalmasak a felek által célzott joghatás kiváltására. „[A] célzott joghatás beálltának törvény általi kizártsága a szerződési szabadság, a magánautonómia korlátját jelenti és egyben ilyen értelemben egyfajta polgári jogi szankcióként is felfogható.”⁹³ Ez a ‘szankció’ a szerzői jogban nem egyformán terheli a feleket – ami ‘alapesetben’ helyén –, a jog célja, társadalmi rendeltetése szerint való, hiszen nyilván nem véletlenül sújtja ez a rendelkezés az érvényes felhasználási szerződés nélkül felhasználásba kezdő felet. (Sőt, részben erről szólt a szerzői jog eddigi több évszázados harca: olyan jogi eszközöket biztosítani a szerzőnek, amelyek – mint rendszerint gyengébb felet – védik őt. Ezek egyik eredményét taglalta ez az írás is – a szerzői jogban alkalmazott speciális értelmező szabályokat, amelyek lényegében a *hiányos szerződés kockázatát* a felhasználóra telepítik.⁹⁴) Azonban – ahogyan láttuk a tárgyalta esetek alapján – ez időnként olyan eredményre vezethet, amely nem feltétlenül áll összhangban a rendelkezés valódi céljával. Éppen ezért

⁸⁹ LONTAI–FALUDI–GYERTYÁNFY–VÉKÁS i. m. 216.

⁹⁰ FALUDI Gábor: Az új Ptk. hatása a szerzői jogi és iparjogvédelmi jogátruházási szerződésekre. In: POGÁCSÁS Anett (szerk.): *Quaerendo et Creando. Ünnepi kötet Tattay Levente 70. születésnapja alkalmából*. Budapest, Szent István Társulat, 2014. 177.

⁹¹ EBH 2003.858.

⁹² SZÁSZ-SCHWARZ Gusztáv: Magánjogi ítéletek kritikai fejtegetése: Homályos szerződés értelmezése. *Jogtudományi Közlöny*, 1886/41. 329.

⁹³ WELLMANN György: A szerződés érvénytelenségének szabályozása az új Polgári Törvénykönyvben. *Jogtudományi Közlöny*, 2014/2. 62.

⁹⁴ Nem kitérve most a kógens szabályok jelentőségére, amelyek szintén fontosak az itt tárgyalta szempontból is.

az értelmezési szabály alkalmazása mellett a jóhiszeműség és tisztesség elve érvényesülésének a vizsgálata is különös figyelmet kell hogy nyerjen a gyakorlatban.⁹⁵

Bár az Szjt. szerzőre kedvezőbb értelmezés szabálya a létező és érvényes felhasználási szerződésekre vonatkozik, valójában mégiscsak túlnyúlik ezen a körön, hiszen a nem létezőnek, valamint érvénytelennek minősülő szerződések mentén megvalósuló felhasználások esetén is hasonló a helyzet. Ráadásul, ha az adott eset körülményeit nem értékeljük megfelelően – nyilván szerzői jogon kívüli eszközök segítségével –, akkor nem csak kétség esetére prioritizáljuk a szerzőt (ahogyan egyébként az értelmezési szabály szól). Az egyéb körülmények ugyanis – amelyek a felek viszonyára, megállapodásukra rávilágítana – ritkán kerülnek értékelésre ilyen szempontból, az ügy a szerzői jogi szabályok mentén gyakran azzal kerül lezárásra, hogy nincs érvényes felhasználási szerződés, és a jogkövetkezmények (a vagyoni jogok szempontjából vizsgálva) a szerző igényeihez közelítenek. Lehet, hogy ilyen esetekben nincs értelmezhető szerződés, de épp érvényes szerződés nélkül megvalósított felhasználás esetén kellene még nagyobb körültekintéssel értékelni a felek mozgatórugóit. A körülmények értelmezése számos speciális helyzetet tárhat elénk, amelyek egy részében ráadásul a szerző nem minősül gyengébb félnek. Ha „a szerződés érvénytelensége vagy nemlétezése csupán a reális teljesítésnek kártérítéssel való felváltását” eredményezi, az „az érvénytelenség, illetve nemlétezés megkerülését” jelenti.⁹⁶

A szerzői jogban a legtöbb esetben sem a szóbeli nyilatkozatok, sem a ráutaló magatartás nem elég „hangos jel”, és önmagában a nem létező, vagy az érvénytelen szerződés jogkövetkezményeinek alkalmazása nem feltétlenül tükrözi a felek eredeti szándékát, célját. Nyilvánvalóan nem cél, hogy „egy információkkal kevésbé ellátott külső szemlélő, mint a bíróság”⁹⁷ a felek disszenzusa ellenére létrehozza a felhasználási szerződést, de ez nem jelenti azt, hogy más polgári jogi jogintézmények alkalmazása körében ne tudná megfelelően értékelni és értelmezni a felek nyilatkozatait, magatartását. A rejtett disszenzus esetére rendelkezésre állnak az értelmezést segítő eszközök, de ‘nyílt’ disszenzus esetén érdemes megvizsgálni, hogy a felek között a kezdetekkor is disszenzus állt-e fenn, és a felhasználás megkezdésére miért került mégis sor? Egy ‘rejtett konszenzus’ megléte alapvetően változtathat a felek jogviszonyának jellegén, a jóhiszeműség és tisztesség elve mentén a – tág értelemben vett – értelmezés körében ez is jelentőséget nyerhet azon túl, hogy a felhasználási szerződés érvénytelensége, nem létezése megállapításra kerül.

Mindenesetre általános érvényű tanulság, hogy szerzői jogi felhasználások során nem csak a szerzőnek, a felhasználónak is kiemelt érdeke, hogy különös körültekintéssel járjon el a felhasználási szerződés tartalmának meghatározása és formájának megválasztása során, mert a szerzői jog is elsősorban „hangos jelekre” van hagyatva.

⁹⁵ „Ez az elv segíthet annak megakadályozásában, hogy valamely jogszabály a konkrét esetben történő alkalmazása során a saját céljával szembekerüljön.” VÉKÁS–GÁRDOS (szerk.) i. m. 1:3. §-hoz fűzött magyarázat.

⁹⁶ EÖRSI i. m. 737.

⁹⁷ SZALAI i. m. 14.